

Etorkinak eta hizkuntz ereduak

MARIO ZAPATA

Soziologoa. Migrazio eta Hizkuntz Plangintza gaietan aditua

2005. urtean, Kontseilua eta Hezkuntza Sailaren artean, etorkinen seme-alabak euskarazko eredutara erakartzeko egitasmoa hitzartu zuten¹. Kontseiluaren egitasmo horretan burututako diagnostikoaren aztergaietako bat hau izan zen: etorkinak eta hizkuntz ereduaren hautua.

Hemen aurkezten dugun gaia ikuspuntu ezberdinetatik azter daiteke, eta kasu honetan, hizkuntz normalizazioa eta immigrazioa hartu ditugu ardatz gisa. Hizkuntz politika zein immigrazioa zehar-lerro moduan landu ohi diren bi gai ditugu. Kasu honetan euskararen hizkuntz normalizazioa abiapuntua izanik ere, esandako bi ikuspuntuak uztartzen saiatu gara, kasu honetan Hezkuntzaren eremuan kokaturik.

Immigrazioaren inguruko oinarritzko datu batzuk

XX. mendean Hego Euskal Herrian izandako immigrazio fluxuak Estatu espainiarretik etorri ziren. XXI. mendean, berriz, estatu barneko migrazio-mugimenduez gain, gero eta gehiago dira estatuz kanpoko beste herrialdeetatik dato-

zen etorkinak. Eta, horien artean, bereziki Europako Bata-sunetik kanpoko herrialde ez-garatuetatik.

Estatuz kanpoko immigrazioari dagokionez, Hego Euskal Herriko egoera aztertzen dugunean kopuru erlatiboetan alde handia dago EAE eta Nafarroako datuen artean (%4 eta %9 inguru). Bestetik, EAeko herrialdeen artean ere ezber-dintasunak daude: kopuru absolutu handiena Bizkaian ba-dago ere, kopuru erlatiborik handiena Arabakoa da.

Estatuz kanpoko etorkin gehienak latinoamerikarrak dira (Ekuador, Kolonbia, Argentina, Bolivia, Peru...). Ondoren magrebtarrak daude (Marokokoak bereziki). Atzetik Europa-ko Batasunekoak ditugu (Portugal, Frantzia...). Eta, azkenik, Erdi eta Ekialde Europakoak (Errumania, Bulgaria...), Saha-raz hegoaldeko Afrikakoak eta Asiakoak (Txinakoak).

Datu orokor horiek, baina, batzuetan ez dute ongi islatzen gure eskualde edo herrietako errealitatea. Leku batzuetan es-tatuz kanpoko etorkinik ia ez dago, baina bestetan kopuru absolutua edota erlatiboa nabarmena da (bereziki hirietan eta lan-eremu espezifikoko batzuekin loturiko zonaldeetan).

Hezkuntza sistemari dagokionez, azken urteotan Euskal Herrian estatuz kanpoko etorkinen seme-alaben kopurua urtez urte nabarmen igotzen ari da, eta Hego Euskal Herri-ko 2005-06 ikasturteko datuak hauek lirateke: EAEn 12.991 (%4,6) eta Nafarroan 7.775 (%8,7).

Hizkuntz ereduak

Berezko hizkuntza gutxiagotua dagoen kasuetan, gurean bezala, argi dago eskolak protagonismo handia hartzen due-la hizkuntzaren normalizazio eta berreskurapen prozesuan. Erantzukizun osoa eskolaren esku utzi ezin bada ere, horre-tan duen zeregina funtsezkoa da, hizkuntza ikasteko bidea ematen baitu.

Euskal Herrian D edo B eruedetan matrikulatzeko joerak gora egin badu ere, oso ezberdina da zonalde batzuen eta

beste batzuen dinamika. Esaterako, EAEn gehiengoa bi eredu horietan matrikulatuta egonik ere (2004-05 ikasturtean, derrigorrezko hezkuntzan, %51 D eta %22,6 B ereduari), herrialdeen arteko kopuruak oso ezberdinak dira (D ereduari Gipuzkoan %66, Bizkaian %45 eta Araban %29). Hala ere, azken urteotan kasu guztietan gorako joera dago, eta Haur Hezkuntzako matrikulazio berrien gorakada bereziki adierazgarria da (2005-06 ikasturtean %62,7 D, %29,5 B eta %7,8 A ereduari).

Nafarroako datu orokorreari dagokienez, D ereduari matrikulatutakoak gutxiengoa izanik ere (2003-04 ikasturtean %21), zonaldeen arabera datuak oso bestelakoak dira (Sakanan, esaterako, 2004-05 ikasturtean %75 D ereduari), eta, oro har, gorako joera dago. Iparraldeari dagokionez, berriz, gorako joera hori oso apala da.

Estatuz kanpoko etorkinen seme-alaben matrikulazio datuak, berriz, oso ezberdinak dira. EAEn %51,8 A ereduari matrikulatzen da, eta erdia baino gutxiago B eta D ereduari (%27,8 eta %20,4). Nafarroan, berriz, D ereduari matrikulatutako etorkinen seme-alaben kopurua %2 ingurukoa da. Iparraldez, berriz, daturik ez dugu.

Etorkinen hautua

Naturala al da etorkin gehienek beraien seme-alabak A ereduari matrikulatzea? Hasieran aipatu den Kontseiluaren egitasmorako egindako diagnostikoan, besteak beste, guraso etorkinen hautuan eragin dezaketen faktoreak aztertzen saiatu gara. Ezin artikulatu honetan azterketa bere osotasunean azaldu; A ereduaren aldeko hautura bideratzen duten hainbat faktore aipatu eta laburbilduko dugu.

Motibo ugari dira hautu horren atzean; fenomeno sozial gehienetan bezala, honetan ere ez dago faktore eragile bakarra. Beharbada faktore nagusi batzuk aurkituko ditugu, baina betiere beste faktoreekin elkarreragin harreman batean.

Egoera soziala eta soziolinguistikoa

- Euskararen egoera demolinguistikoa (euskararen ezagutza eta erabilpen maila) eta egoera diglosikoa.
 - Erdara jakitearen eta ikastearen beharra Euskal Herrian bizitzeko.
 - Eguneroko bizitzan euskara beharrezkoa egiten ez den heinean, ekonomia linguistikoagatik, ez da lehentasuneko kontutzat hartuko.
- Euskararekiko jarrerak eta balorazio soziala. Ingurunean euskararekiko jarrera negatiboak dauden heinean (balorazio eza, politizazio negatiboa...), euskara gatazka elementutzat har daiteke.

Hezkuntza-sistema

- Hezkuntza-sistemaren beraren egitura.
 - Hizkuntza-eredu ezberdinen eskaintza bera ere nahasketarako bidea da.
 - Hezkuntza-sistemaren egitura-hutsuneak: irakasle erdaldun elebakarren existentzia distortsio elementua izan daiteke (interes-taldea A eredia mantentzeko).
 - Ikastetxeen arteko lehiakortasuna: hezi beharreko ikasleen interesen eta interes orokorraren gainetik ikastetxeen interesak jar daitezkeelako.
- Hezkuntza-sistemaren baliabide eza (D ereduan plaza nahikorik ez, laguntza-irakasle eta material nahikorik ez). Euskarazko ereduetan ikasleak artatzeko baliabiderik ezean errazena A eredura bideratzea da.

Informazioa eta eragile estrategikoen eragina

Informazioaren garrantzia

- Abiapuntu gisa, guraso etorkin gehienek aurretik duten informazio eta ezagutza eza hemengo egoera kultural eta linguistikoaren inguruan.

- Guraso askok aurretik ez dute hizkuntz eredu elebidunen sistema ezagutzen, eta batzuetan ez dute informazio argirik jasotzen (ereduen arteko ezberdintasunak eta, bereziki, emaitzak edo ondorio linguistikoak).
- Hezkuntzako eragileen artean etorkinen seme-alaben matrikulazioa bideratzeko orientabideen sozializazio eza.
- Informazio-komunikazio politika eskasa. Hutsune handia dago hezkuntza eta hizkuntza-ereduen inguruko informazio ofizialean (tresnak, hedapena...).

Eragile estrategikoen eragina

Eragile estrategikoak honako hauek dira: bere kokapen estrategikoagatik gurasoen hautuan eragin zuzena izaten ahal dutenak. Eta ikusiko dugun bezala horrelako eragile ugari ditugu.

Agente horien aldetik, etorkinen seme-alabak A eredura bideratze horren atzean jarrera edo motibazio ezberdinak egon daitezke: ikuspegi paternalistak (*etorkin gaixoak...*), interes korporatiboak (A eredia mantentzeko interesa), euskararen kontrako jarrera ideologiko-politikoak, erosotasuna, jarrera baztertzailerak, agenteen formazioa edota sentibilizazio eza.

Ugari dira gurasoen hautuan eragina izaten ahal duten eragile estrategiko horiek:

- Ikastetxe arduradunak: Zuzendaritza.
- Hezkuntza Saila: Lurralde-Ordezkaritza, Eskolatzte Batzordea.
- Udal-zerbitzuak: Ongizate-zerbitzuak.
- Etorkinentzako GKE direlakoak.
- Etorkinen elkarteak.
- Bestelako erakunde erlijiosoak.
- Etorkin erreferentzialak.
- Beste jende erreferentziala: pertsona publikoak, ugazabak...

Harreman-sareak eta bestelako harremanak

Etorkinen berezko harreman-sareak

- Harreman-sareen pisua migrazio-prozesuan (laguntza sarea). Horiek gidatzen dituzte beraien pausoak... beraien aholkulariak eta erreferentzia dira.
- Interesa bere komunitate-kideekin egoteko.

Talde arteko harremanak

- Helmuga-herrialdearen komunitatearekiko harremanak (harreman ezaren eragina).

Familiaren egoera eta migrazioaren bizipena

Migrazio-prozesuaren dinamika

- *Egoera administratiboa, sozio-ekonomikoa, laborala.* Horren guztiaren beste alderdi batzuk ondorengo hauek izan daitezke. Alde batetik, egoera ekonomikoarekin lotuta, berezko kontzentrazioak auzo edo gune zehatz batzuetan. Beste aldetik, ezgonkortasunaren eragina du, hau da, egoera hobetzeko leku batetik bestera mugitu beharra (zertarako hemengo hizkuntza ikasi hemen geldituko garen ez baldin badakigu...). Ahultasun egoerak ere autoritatearen hitzarekiko menpekotasuna sortzen du (zuzendariak A ereduan matrikulatzeko esaten baldin badu...).
- *Itzultzeko asmoa edo itzuleraren mitoaren eragina.* Itzultzeko asmoa duenak seme-alabek euskara ikasteari ez dio garrantzirik ematen. Asmo hori, baina, kasu askotan ez da betetzen, eta haurrek euskara ikasteko aukera galitzen dute.
- *Guraso etorkinek kulturazio/akulturazioarekiko duten jarrerara (integrazioa, asimilazioa, segregazioa, dekulturazioa).*

Jatorrizko kultura

- *Erljioa eskola zehatz batzuetan matrikulatzeko faktore izan daiteke. Hau, bestetik, eskola horietan dagoen hizkuntz eskaintzarekin lotu beharko litzateke.*
- *Jatorrizko hizkuntza(k).*
 - Hemengo hizkuntza ofizialen aurretiko ezagutzari dagokionez, gaztelania ez ezagutzea elementu negatibotzat baloratzen da (gaixoak bi hizkuntza ikasi beharko ditu...).
 - Eleaniztasun esperientzia. Hainbat etorkin-familia berez elebidun edo eleanizdunak dira (horietako asko hizkuntza gutxituen eledunak). Horrek eleaniztasunaren inguruko esperientzia positiboa ematen badie ere, hori positibotzat baloratu beharrean, eragile batzuek irakurketa negatiboa egin eta zamatzat hartzen dute (*horrenbeste hizkuntza ikastea...*).

Bestelakorik

- *Seme-alaben beste ezaugarriak.* Adinez koxkorturik dauden kasuan halako etsipena dago (*adin horrekin ez dute jada euskara ikasiko...*), eta baita edozein premia berezia dutenen kasuan ere (*gaixoak nahikoa dauka...*).

Jendartearen jarrera

Hezkuntza-komunitatean ere integrazioarekiko sentsibilizazio eza eta jarrera baztertzailleak ikus daitezke. Izan ere, hezkuntza-komunitatean jendartean agertzen den hainbat portaera baztertzaille ere erreproduzitzen da, etorkinen seme-alaben integrazio eta kohesio sozialaren beraren kontra jotzen duena.

Jarrera negatiboak, oro har, etorkinen seme-alaben kontzentrazioaren inguruko pertzepzioa izaten du iturri. Kontzentrazioa, bestetik, hainbat estereotipo negatiborekin lotzen da: kalitatearen galera, gatazkak...

Aurrekoaren ondorioz, eskolan edo gelan etorkinen kopurua handitzat hartzen dutelako, kasu batzuetan guraso autoktonoek bere seme-alabak A eredutik B eredura, edo B eredutik D eredura aldatzen dituzte. Bestetik, ikastetxeetan ere horrelako jarrerak detektatu dira: ikastetxearen irudiaren kalterako izanen delakoan (kalitatea jaitziko delakoan) ez dute interesik etorkinen seme-alabak eskolan edo eskolako D/B ereduetan matrikulatzeko, eta beste eskola batzuetara bideratzen dituzte (A eredu-tako ikastetxeetara, dagoeneko etorkinen seme-alabak dauden beste ikastetxeetara...), edo A eredura.

Hizkuntz integrazioaz

Euskararen normalizazioaren ikuspuntutik, helburua etorkin guztiak prozesu horren subjektu izatea izan beharko litzateke.

Hasieran aipatu bezala, hizkuntz normalizazioaren eta immigrazioaren ikuspuntuak bidean, hizkuntz ereduen gaia eta euskara ikastea integrazio soziokulturalaren ikuspegitik aztertu nahi dugu, betiere ahalik eta ikuspeirik osatuena izateko.

Hainbat etorkini euskararen inguruko kezka beharbada urruti samar geldituko bide zaio, askok bestelako lehentasunak izanen baitituzte (lana, etxebizitza...). Alabaina, hizkuntz ereduen hautuak, euskara ikastearekin loturik dagoen heinean, eragin zuzena izan dezake beraien seme-alaben etorkizunean, beraien integrazioan, hain zuzen ere. Izan ere, haur horientzat euskara ikasteak edo ez ikasteak hainbat ondorio izan ditzake haien orainaldiari zein etorkizunari begira.

Euskara ikas dezaten bultzatu

Aipatu integrazio soziokulturalaren ikuspegitik, Euskal Herriko gainontzeko ikasleak bezala, etorkinen seme-alabek ere euskara ikas dezaten bultzatu beharko litzateke. Eta

helburu horri begira, euskara ikasiko dutela ziurtatuko duen irakaskuntza eredura bideratzen saiatu. Besteak beste, ondorengo arrazoiengatik:

- Eskolak aukera ematen die modu natural batean euskara ikasteko.
- Eskolan ikasi ezean, euskara ikasteak gerora esfortzu handiagoa ekarriko die.
- Hezkuntza elebiduna (eleanizduna) oztopo bat izan beharrean, haurren garapen kognitiboan eragin positiboa izan dezake.
- Euskara ikasten ez duenak (kasu honetan etorkinen seme-alaba gehienak) ez ditu aukera berdinak izanen: lan merkatuan lehiatzeko, hemengo kultura bere osotasunean ezagutzeko...
- Euskarak integratua sentitzen laguntzen ahal die.
 - Hizkuntza kultura-integrazio elementua da (identitate eta alde afektiboarekin loturik).
 - Guraso gehienek seme-alabak euskalduntzeko hautua egiteak hau adierazten du: jendarteak euskara partekatutako eremuan jartzeko borondatea.
 - Joera orokorrarekin bat ez egitea —etorkinen seme-alabek euskara ez ikastea— kohesio sozialari begira talka elementua bihurtuko da.
- Azkenik, eta A ereduaren hautaketarekin ere loturik egon daitekeena, eskola batzuetako A eruedetan gertatzen diren etorkinen seme-alaben metaketa artifizialak, bazterketa eta banaketa soziala bultzatzeaz gain, bizikidetzaren, elkar ezagutzearen eta kohesio sozialaren kalterako dira.

Integrazioa vs asimilazioa/segregazioa

Hizkuntz integrazioa aipatu dugunean, baina, integrazioa asimilazio zein segregazioarekin kontrajarri nahi dugu. Eta xede horri begira, gure ustez, betiere mahai gainean ondorengo helburuak jarri beharko lirateke:

- Etorkinen seme-alabek euskara ikastea.
 - Hori ziurtatuko duen hezkuntza eredu batean matrikulatzea.
 - Ikas-prozesuan beharreko laguntza bermatzea (beste ikasleen hizkuntz gaitasuna lortuko dutela ziurtatzeko).
- Eskolan etorkinen jatorrizko kultura eta hizkuntzen errekonozimendua eta babesia.

Azken ondorioa

Egun estatz kanpoko etorkinen seme-alaben matrikulazio datuak eta datu orokorrak alderatzen ditugunean, halako disoziazioa ikusten ahal dugu, bereziki hizkuntz ereduaren hautuari dagokionez.

Etorkin gehieneko hautuak, seme-alabak A ereduaren matrikulatzeko, hainbat ondorio ekar ditzake: seme-alaben aukeraren berdintasun eza, ghetizazioa, kohesio sozialerako distortsioa...

Erantzukizuna, baina, ez da bakarrik etorkinena. Hautu horren atzean faktore eta eragile ugari dago; guztioi dagokiogu eta guztiok dugu maila ezberdinetako ardura.¶

1. Artikulu honen egilea Kontseiluak 2005 urtean burututako *Ikasle etorkinak murgiltze ereduera erakartzeko* egitasmoaren koordinatzailea izan zen. Egitasmo horren barruan, beste hainbat lanekin batera, Kontseilua-
rentzat egoeraren diagnostiko bat egin zuen.